

SHKRIME DISONANTE PËR ISË BOLETININ

Paraftyrimet më të plota për Isë Boletinin të gjithë ne i krijuam nga monografia e parë kushtuar atij, e shkruar nga ai që vetëm vdekja ia mbylli gojën siç thoshte A.Buda, nga shumë i rrezikshmi, sepse shumë i ndershmi, siç thoshte Lasgushi, nga patrioti e humanisti Skënder Luarasi. Kuadri që vuri ky libër, me kohë u plotësua me një varg studime shkencore që patën për objekt qoftë epokën historike¹ në të cilën Isa la gjurmë të thellë, qoftë edhe vetë jetën dhe veprën e tij². Por në këto dhjetë vjetët e fundit dolën edhe shkrime³ që objekt të drejtpërdrejtë apo të tërthortë kanë pasur Isën dhe kohën e tij, e të cilat janë disonante jo vetëm në relacion me shkrimet e lartpërmendura, po edhe brendapërbrenda tyre. Thënë shkurt, këto shkrime i karakterizon

¹ Zekeria Cana, *Lëvizja kombëtare shqiptare në Kosovë 1908-1912*, Prishtinë, 1979; A. Pato, *Pavarësia shqiptare dhe diplomacia e fuqive të mëdha, 1912-1914*, Tiranë 1978; Sh. Rahimi, *Lufja e shqiptarëve për autonomi 1878-1912*, Prishtinë, 1978; Xh. Shala, *Marrëdhëniet shqiptaro-serbe 1912-1918*, Prishtinë, 1990; L. Rushiti, *Rrethanat politiko-shoqërore në Kosovë 1912-1918*, Prishtinë, 1986; *Historia e Shqipërisë II, 1908-1912*, Tiranë, 1973 etj.

² Fatmira Musaj, *Isa Boletini*, Tiranë 1987.

³ Tahir Abdyl, *Tribuni popullor i bashkëjetesës, Kosova, 15-1986*; T. Abdyl, Hasan Prishtina, *Kosova, 17-1988*; T. Abdyl, Hasan Prishtina, Prishtinë, 1990; M. Pirra, *Idetë arsimore dhe demokratike të Bajram Currit*, "Shkëndia", dhjetor, 1990; M. Pirra, *Pavarësia e vitit 1912- pavarësia e Shqipërisë etnike*, "Bujku", 27.11.1993; M. Pirra, *Skicë për biografinë e patriotit demokrat Nail Hysenit-Dana (1880-1919)*, "Kosovarja", nr.25, dhjetor 1990; M. Pirra, *Keqtrajtme, gabime e paqartësi*, "Fjala", mars 1992; M. Pirra, *Apologjia auto-da-fe e Canës*, "Bujku", 27.1.1994 etj.

kontradikta deri në absurd dhe denigrimi i Isë Boletinit, bashkëpunëtorve të tij dhe epokës së tyre, madje siç shprehet një historian yni, "deri në përdhosje brutale"⁴.

Nga shkrimet e përmendura del se: Kryengritja e vitit 1912, dhe jo vetëm kjo, kanë qenë nën kontrollin e plotë të Serbisë; ndodhi kështu sepse krerët e saj "deri në një" ishin blerë nga Serbia, Mali i Zi, Bullgaria, Greqia - Evropa e krishterë; Isë Boletini ishte: analfabet, "personalitet analfabet", feudalo-borgjezo-fshatar, i shitur, i blerë, i tradhtuar, "renegat mercenar", minues i autonomisë, "çlirimtar i sulltanit", "roje personale", rekuizit, tradhtar; ushtria serbe u prit si çliruese e mike dhe madje u bashkëveprua me të në pushtimin e Shqipërisë.

Deri te këto përfundime paradoksale u arrit me një përzgjedhje të burimeve, duke lënë anash burimet e dorës së parë të zanafillës serbe⁵ e të tjera, të cilat hedhin dritë pikërisht në relacionet e Isës me Serbinë, me përzgjedhjen negative të të dhënave brenda burimeve të shfrytëzuara⁶, me falsifikime e

⁴ Zekeria Cana, *Përdhosje e historisë kombëtare*, "Bujku", 24, 25 dhjetor 1993, 6 - 7.

⁵ Mungojnë burimet, madje të shfrytëzuar nga autorët shqiptarë si: Dokumenti o spolnjoj politici kraljevine Srbije bot. më 1980, 1981, 1983 dhe 1984, Beograd; Ilustrovana ratna Kronika 1389-1912\13, sradio dr.K. Subotić, Novi Sad, 1912; B. Kovačević, Gradja o albancima u "Crnogorcu" i "Glasu Crnogoraca" (1871-1922), Bibliografski vjesnik, 2-1983; M. Zhivanović, Pukovnik Apis, Beograd, 1955 etj.

⁶ Tahir Abdyli, *Tribuni...*v. e cit., 25; Nga një punim i B. Hrabakut (Arbanashki prvak Isa Boletinac i Crna Gora 1910-1912, Historijski zapisi, 1-1977, 192) nxjerr të dhëna periferike dhe jo të verifikuara si: Isa mori pushkë dhe të holla etj. Dhe kapërcen konstatimin me vend të këtij autori se Isa në Mal të Zi ishte në ekzil, d.m.th. ai atje nuk shkoi "të krijonte kushte për një bashkëpunim shqiptaro-malazez të sinqertë", siç pohon T. Abdyli. Natyrisht kapërcehet edhe konstatimi kryesor i këtij autori se: "Marrëdhëniet midis mbretit Nikollë e Boletinit kanë qenë të qarta: njëra palë ka dashur ta shfrytëzojë tjetrën".

shtrembërimi, me interpretime duke pasur për kriter qëllimin⁷ e jo të vërtetën historike.

Kështu, edhe pse angazhimi i Isës për "ruajtjen e fqinjësisë së mirë dhe bashkëjetesës" vlerësohet si më "fisnikja, e më e ndritëshme dhe me porosi dhiate për brezat e rinj shqiptarë"⁸, pikërisht në këtë përmasë të veprimtarisë së tij kërkohen dhe gjenden akuzat më të rënda për të. Motivin e Isës për korrektësi ndaj popullatës serbe dhe përpjekjet për ujdi me Serbinë, autorët në fjalë nuk e shohin në humanitetin dhe fisnikërinë e tij si dhe në oportunitetin politik. Përndryshe, ata shohin një motiv krejt vulgaro-atavist: Isa u shit përkatësisht u ble nga Serbia; ai në serbin shihte vllain e gjakut e të fesë së dikurshme⁹.

Lidhur me fillimin e kryengritjes së vitit 1912, në njerën prej këtyre shkrimeve konstatohet se Isa dhe të tjerët "të cilët kishin lidhje me qarqet diplomatike të Serbisë, Hasanit do t'i bashkohen pak si me vonesë"¹⁰. Por kjo nuk pengon aspak që në një punim tjetër e njëjta "pendë" të konstatojë se Isa "ishte ndër të parët që haptaz dhe pa hamendje iu përgjigj thirrjes dhe shpalljes së kryengritjes gjithëkombëtare"¹¹. Duke u thirr në folklor përfundohet se Isa këmbëngulte që, pa u bërë përgatitjet e duhura, të fillonte kryengritja, madje për këtë qëllim ai zhatoi mobilizim të dhunshëm¹². U mor vesh që meritën për këtë e kishte Beogradi dhe organizatat e tij të fshehta, si Narodna Odbrana etj.¹³ Ndërkaq, është e ditur se pikërisht Isa ka shprehur rezervë lidhur me fillimin e kësaj kryengritjeje, përderisa nuk mori garancë se ishin bërë

⁷ Tahir Abdylë në një intervistë dhënë revistës "Alternativa" (qershor, m. 6, 1990) thotë "...thënë shkurt në atë studim, duke shkruar për Boletinin, në thumb kisha Hoxhën (Fadilin - E.B.)", krejt i pavetëdijshëm për rrëshqitjen katastrofale njerëzore, morale e profesionale në këtë rast.

⁸ Tahir Abdylë, *Tribuni...*, e cit., 32.

⁹ Po aty, 17.

¹⁰ Tahir Abdylë, *Hasan...*, e cit., 52.

¹¹ Abdylë, *Tribuni...*, e cit., 33.

¹² Po aty, 34.

¹³ Po aty, 30 - 31.

përgatitjet e duhura në nivel kombëtar e sidomos në sigurimin e financave dhe të armëve të nevojshme. Me një fjalë, ai nuk donte të përsëritej viti 1910.

Një kaptinë e veçantë e këtyre shkrimeve janë vlerësimet që bëhen për rrjedhat e bisedimeve shqiptaro-turke në verën e vitit 1912. Kështu, pikërisht në kohën kur po zhvilloheshin ato, me gjasa për një marrëveshje midis të dy palëve, agjentët serbë kryen punën e tyre, duke blerë edhe Bajram Currin etj.¹⁴ Si rrjedhim, sa po Hasan Prishtina ktheu shpinën, këta të tjerët, d.m.th. bashkëpunëtorët e tij "morën para" dhe u nxitën për në Shkup: nxitën masën po për atje¹⁵, dhe kështu shqiptarët e nxitur, harruan plotësisht përse kishin filluar kryengritjen dhe nxitonin në drejtimin që u tregonte Serbia.

Ndërkaq, marshimi në kryeqendrën e vilajetit, kërcënimi për marshim në Selanik¹⁶, ishte një taktikë e udhëheqjes së kryengritjes me qëllim trysnie në Portën e Lartë, në mënyrë që ajo të pranonte kërkesat tashmë të reduktuara e të formuluar në katërmbëdhjetë pika. Ndërsa kthimi i sulltan Abdylhamidit lidhej me rrëzimin e qeverisë xhonturke dhe formimin e qeverisë së re nga partia Liri e Marrëveshje (itilafistët), e cila në programin e saj parashihte decentralizimin e administratës dhe autonominë e provincave nacionale¹⁷, në anën tjetër, partia në fjalë në gjirin e saj përmbledhte qarqet kompradore e këto ishin të lidhura me kapitalin evropian, d.m.th. Evropën, e cila Turqisë i sugjeronte më shumë fleksibilitet ndaj kërkesave të shqiptarëve. Përveç kësaj, "interesi" i shqiptarëve për sulltanin, deklaratat e tyre se nuk kanë ndër mendë të shkëputen nga Turqia, synonin jo vetëm vënien

¹⁴ Tahir Abdyli, *Hasan...v. e cit.*, 66.

¹⁵ Tahir Abdyli, *Tribuni...v. e cit.*, 43.

¹⁶ "Albania", *London*, 1920, 30 (libër doracak i përgatitur nga sektori për histori në Foreign Ofis); E. Durham, *Njëzetë vjet ngatërresa ballkanike*, Tiranë, 1944, 223; A. Haxhiu, *Hasan Prishtina dhe lëvizja patriotike e Kosovës*, Tiranë, 1968; *Hasan Prishtina në vllugun e kryengritjes një gazetari të huaj i deklaroi: "Aq më keq për ate, po të tregohet kokëfortë atëhere neve në fund në mes të Selanikut kemi për t'i kënduar shartet tona"*.

¹⁷ Fatmira Musaj, *Isa...v. e cit.*, 136; *Historia...v. e cit.*, 17.

në gjumë të fqinjëve, po edhe të përfitonin apo vetëm të pasivizonin forcat që ishin kundër çfarëdo hapi që shpinte drejt ndarjes me Turqinë¹⁸. Edhe qëndrimi i Isës rreth çështjeve në fjalë duhet parë në këtë kuadër. Ai në kontaktet me serbët, malazezët, turqit si dhe nga informatat e mbledhura në terren, të cilat flisnin për përqendrimin e forcave të mëdha ushtarake serbo-malazeze, formoi bindjen se shpallja e autonomisë së Shqipërisë për fqinjët e saj do të ishte një casus belli. Intuita e tij politike nuk e mashtroi. Koha vërtetoi se ai kishte pasur plotësisht të drejtë. Pikërisht këtu duhet parë edhe aresyeja kryesore e reduktimit të kërkesave dhe nxitimi për marrëveshje me Turqinë, e jo në diversionin e parisë së shitur dhe të Ismail Qemalit¹⁹. Me një fjalë, konfrontimi i mëtejshëm shqiptaro-turk nuk kishte farë kuptimi dhe do të shkonte në dëm të të dy palëve. Situata kërkonte që ata të bashkëvepronin për organizimin e mbrojtjes.

Një akuzë tjetër që mbështetet në një deklaratë gojore të bërë në vitin 1961 ka të bëjë hiq më pak se me synimin e Isës për "autonominë e Kosovës, pa vise të tjera me shqiptarë, e cila do të hynte në përbërje të Serbisë, për këtë qëllim e financonte qeveria serbe"²⁰. Ndërsa fakti se Isa dërgoi në Mitrovicë dy delegatë, një shqiptar dhe një serb, për të informuar secili popullin e vet për

¹⁸ Emine Arifi-Bakalli, *Mungesa e qëndrimit kritik në disa shkrime historiografike*, "Fjala", shkurt, 1992, 6-7.

¹⁹ Sipas T. Abdylit, Ismail Qemali mbante fajin që qeveria turke i bëri korigjime të mëdha kërkesave shqiptare (Hasan...v, e cit., 74) dhe se ky hapi dialog oportun me qeverinë turke, pa ditur se çka bënte Hasan Prishtina për zgjidhjen e kërkesave shqiptare me anë të dialogut paqësor me Turqinë" (Hasan...vep, e cit., 70). Për këtë konstatim autori gjenë mbështetje në një informatë të gazetës "Politika" (Beograd, 12.VIII.1912), sipas së cilës shqiptarët e Jugut janë të kënaqur me ato lëshime që ia bënte shqiptarëve në Veri. Sipas T. Abdylit "Deklarimi i tillë i Ismail Qemalit në emër të Shqipërisë së Jugut, qeverisë turke i shërbeu si dëshmi e pakontestueshme se në Levizjen Kombëtare Shqiptare dhe sidomos në udhëheqjen e saj, ishte arritur përçarja dhe parcializimi i saj" (Hasan...v, e cit., 70). Ndërsa në një shkrim tjetër të po këtij autori, kjo deklaratë e I. Qemalit cilësohet si solidarizim i tij me kërkesat shqiptare në Veri.

²⁰ Tahir Abdyli, Hasan...v, e cit., 63.

taksën ditore që duhej paguar për kryengritje, interpretohet si synim i tij për "formimin e një pushteti shqiptaro-serb"²¹ në këtë qytet.

Me një fjalë, roli i Isës në Kryengritjen e vitit 1912 ishte i tillë sa që autorët në fjalë e vlerësojnë si plotësisht të drejtë mendimin e Ibrahim Pashës të shprehur Hasan Prishtinës²², i cili "duke treguar ndonjë fije shqiptarie", propozoi likuidimin e tij. Sipas tyre "Për disa gabime nuk ka falje. Tekefundit, asnjë revolucion historik i shoqërisë njerëzore, qoftë kombëtar demokratik, qoftë socialist nacionalçlirimtar, nuk ka fituar pa spastrime"²³.

Lidhur me armët që Isa kishte marrë nga pushteti turk me rastin e organizimit të mbrojtjes nga depërtimi serbo-malazez, në njërën ndër këto shkrime thuhet: "se ç'veproi Isa Boletini me ato pushkë, nuk dimë. Një gjë dihet se ato nuk iu kanë ndarë luftëtarëve shqiptarë (...) "²⁴. I njëjti autor në një punim tjetër zbulon fatin e pushkëve në fjalë, duke konstatuar se "Bashkëluftarët e Isë Boletinit ishin të mendimit se Isaja ato armë ua dorëzoi aleatëve ballkanikë dhe posaçërisht Serbisë dhe Malit të Zi"²⁵.

Po ç'bënte pjesa tjetër e Shqipërisë kur Kosova luftonte? Ajo "s'luajti vendit", "bënte sehir", madje nuk ishte një gjendje ta çlironte qoftë një fshat të vetin. Prandaj, u muar vesh, kryengritja e përgjithshme e vitit 1912 është: Kryengritje e Përgjithshme Kombëtare e Kosovës²⁶.

Dhe "kryeteza" e çoroditur: Ushtria sebo-malazeze u prit si ndihmëtare, çliruese e mike, qetësisht, miqësisht e sidomos në

²¹ Po aty, 64.

²² Hasan Prishtina, *Një shkurtim kujtimesh mbi kryengritjen shqiptare të vjetit 1912*, Shkodër, 1921.

²³ Tahir Abdyli, *Hasan...v. e cit.*, 66.

²⁴ Tahir Abdyli, *Tribuni...v. e cit.*, 50.

²⁵ Tahir Abdyli, *Hasan...v. e cit.*, 83; M. Pirraku, "Bujku", 27.I.1994.

²⁶ Muhamet Pirraku, *Publicistika dhe diplomacia serbe kundër bashkimit kombëtar dhe Shqipërisë etnike gjatë aleancës ballkanike*, "Gjurmime Albanologjike", 24-1994, 122.

Gjakovë. Ky qëndrim i shqiptarëve u përcaktua nga "marrëveshja me Serbinë"²⁷, nga besimi në "Zot e drejtësi të Serbisë"²⁸ dhe nga ajo se paria e tyre u shit, përkatësisht u ble²⁹. Për të mbështetur këtë nonsens, minimizohet lufta dhe rezistenca shqiptare kundër ushtrive serbo-malazeze³⁰. Kështu, repartet serbe "tre topa i kanë shprazur në Përpellac, tre në Qafë Dule"³¹. Madje, jo vetëm kaq. Isa së bashku me luftëtarët e vet bashkëveproi me ushtrinë serbe për "çlirimin e Dukagjinit"³² dhe si pararojë e saj veproi deri në Elbasan³³. Pamje më makabre, akuzë më morbide vërtet nuk mund të paramendohet.

Në këto shkrime shpesh figuron marrëveshja e shqiptarëve me Serbinë, ndonëse dihet se marrëveshje të tillë nuk ka pasur. Lëvizja jonë kombëtare ka bërë përpjekje të pandërprera që kombi shqiptar dhe Shqipëria t'u imponohen fqinjëve të saj si realitet dhe si një partner serioz për Ballkanin e lirë që të jetojë secili në tokë të vet, por mjerisht pa sukses. Isë Boletini në kontaktet me serbo-

²⁷ Shkrimet në fjalë të Tahir Abdylit.

²⁸ Hakif Bajrami, "Zëri", nëntor, nr.1428, 1991, 26-27.

²⁹ Muhamet Pirraku, *Idet arsimore...v. e cit.*, 14.

³⁰ Për të mbështetur pohimin e tij për rezistencën simbolike të shqiptarëve kundër ushtrisë serbe, T. Abdylit thirrret tek autori i mirënjohur D. Tucoviq dhe libri i tij "Serbija dhe Shqipëria", edhe pse ky autor kur flet për rezistencë të vogël nuk e ka fjalën për Kosovën po për Shqipërinë e Mesme. Ndërkasq heshtet fakti se po në këtë libër, Isa Boletini cilësohet si simbol i rezistencës antiserbe. Po kështu kontestohen autorët që bëjnë fjalë për rezistencë jo të vogël të shqiptarëve dhe pjesëmarrjen e Isë Boletinit në organizimin e saj. (J. Tomiq, S. Hasani etj), si dhe kapërcëhen fare burimet që hedhin dritë në këtë aspekt si *Ilustrovana...v. e cit.*; Sipas këtij autori, okzagjerimi i numrit të shqiptarëve të përfshirë në rezistencë bëhej nga propaganda serbe, me qëllim "të rrëzjes të moralit të ushtrisë serbe". (*Tribuni...v. e cit.*, 50).

³¹ Hakif Bajrami, "Zëri", nëntor, nr.1428, 1991, 26-27.

³² Tahir Abdylit, *Tribuni...v. e cit.*, 50.

³³ Muhamet Pirraku, "Bajka", 27.11.1993.

malazezët, të shumtën e rasteve të inicuar nga ata, ka zbatuar këtë linjë politike, d.m.th. është përpjekur për një marrëveshje mbi baza të ndërsjella. Ndërsa çfarë qëndrimi do të mbanin shqiptarët në rast sulmi të Serbisë në Perandorinë turke, përkatësisht në tokat shqiptare, më së miri na e ilustron takimi i fundit i Isës me serbët. Delegacioni i kryesuar nga Apisi u prit dhe u gostit mirë, por përpjekjet e tij dyditëshe që së paku të siguronte asnjansinë shqiptare me rastin e sulmit serb në Perandorinë Turke shkuan kot. I Urti ynë dha këto përgjigje: Nëse Turqia sulmon Serbinë "as unë e as shqiptarët e mi nuk do të jemi me të, e a do të jemi me ju me këtë rast, nuk mund t'ua them". Ndërkaq ishte shumë kategorik në një pikë: Shqiptarët depërtimin e trupave serbe në Turqi - Shqipëri do ta konsideronin si atak kundër tyre³⁴.

Burimet e kohës si dhe rezultatet e historiografisë shqiptare pasqyrojnë qartë se, pasi që kreu i lëvizjes njoftoi botën se shqiptarët po rroknin armët për mbrojtjen e Shqipërisë e jo të Perandorisë Turke, në masë të madhe iu përgjigjën mobilizimit si në ushtrinë turke³⁵ po ashtu edhe në repartet vullnetare dhe luftuan heroikisht për mbrojtjen e trojeve të tyre³⁶. Nga fotot si dhe nga filmat e kohës shihet se të zënë robë "turq" në mënyrë masive mbanin qeleshe të bardha. Në fund të fundit, ka qenë krejtësisht e natyrshme që njësitë elite të ushtrisë së saj Porta e Lartë t'i ketë përqendruar në frontin bullgaro-grek, ndërkohë që frontin veriperëndimor në masë të madhe e kanë mbrojtur shqiptarët. Me një fjalë, prijësit e popullit shqiptarë, ndër të cilët shquhet Isë Boletini, kanë bërë çmos që të shmangnin këtë tragjedi. Në veprimtarinë e tyre të dendur në rrethana aq të ndërlikuara, atyre ka mundur t'u shpëtojë edhe ndonjë potez i gabueshëm, por jo nën ndikimin e kësaj apo asaj "propagande". Sigurisht që ka mundur të

³⁴ Zhivanoviq, *Pukovnik Apis, Beograd 1955*

³⁵ Tafil Boletini, *Pran Isa Boletinit, Kujtime 1 (1892-1916), Tetovë 1986..*

³⁶ *Ilustrovana...v. e cit*

bëhet edhe më shumë. Por shikuar realisht a ka qenë e mundshme që populli shqiptar, qoftë edhe me ndihmën e ushtrisë turke, t'u bënte ballë tri ushtrive të përgatitura me dekada të tëra? E, siç dihet, këto çaste vendimtare këtë popull e gjetën të dërrmuar e të tkurrur si pasojë e një politike antishqiptare që zbatoi gjithë kohën Porta e Lartë. Grushti që iu dha popullit shqiptar në vitet '20, '30 e '40 të shekullit XIX, kur u bë praktikisht ripushtimi i Shqipërisë nga Turqia, ishte i madh, gati po aq sa ai që iu dha në kohën pas Skënderbeut. Atëbotë një numër i madh shqipëtarësh u vranë, u burgosën, u internuan, u rekrutuan, emigruan. Evropa përkrahu Greqinë, e cila fitoi pavarsinë, Serbinë, e cila fitoi autonominë, ndërsa ndaj luftës së popullit shqiptar për autonomi, thënë më së buti, pati qëndrim nihilist. Një grusht tjetër dërrmues ky popull mori në kohën e Krizës Lindore 1875-81. Përpjekjet e sërishme për autonomi u mbytën në gjak. Prapë vrasje, burgosje, internime, rekrutime, emigrime. "Mjaftonte një fjalë e një dyshim për të humbë jetën e me mjerue shtëpinë" - shkruante Filip Shiroka. Ndërsa në vitet 1908-1912, kur shqiptarët po bënë përpjekjet këmbëngulëse për autonomi duke derdhur gjak, fqinjët e tyre bënë përgatitjet e fundit për luftë kundër Perandorisë Osmane dhe për parandalimin e realizimit të shtetit autonom shqiptar. Ata kishin përkrahjen e rezervë të Rusisë, ndërsa ajo kishte aleatë Francën e Anglinë (Antanta). Pra, raporti i forcave është ai që vendosi për fatin tonë në vitet 1912-13 e jo marrëveshja me Serbinë, "paria e shitur" apo besimi në "zot e drejtësi" siç pohojnë këta autorë.

Isa nuk "amnestohet" as me rastin e vdekjes. Sipas tyre, Mali i Zi nuk e likuidoi menjëherë, sepse mendonte "se mund ta përdomin për interesa të tyre robëruese ndaj popullit shqiptar, si një Sokol Bac, kohë më parë"⁴⁷, dhe e vrau vetëm "që të mos e kishte Vjena për interesa të saj"⁴⁸.

Imazhi për Shqipërinë që krijohet nga këto shkrime, është tepër i shëmtuar. Ajo del si një treg i madh që dallonte shumë nga të tjerët për faktin e thjeshtë se aty bëhej shitblerja e njerëzve,

⁴⁷ Tahir Abdyli, *Tribuni...*, e cit., 55.

⁴⁸ Po aty.

madje e kreut të popullit të saj. Ky mall shkonte herë lirë³⁹ e herë mirë, sepse "(...) e do vendi këtu të konstatohet se vetëm për blerjen e Hasan Prishtinës, Bajram Currit dhe Isë Boletinit, qeveria e Serbisë dërgoi 30.000 dinarë, shumë e madhe kjo për kohën"⁴⁰. Kreu ynë i ngjan një orkestri ku gjithçka disononte. Hasan Prishtina del një dirigjent plotësisht i dështuar, gjë që ishte krejt e natyrshme, pasi që ndante role pa merita. Kështu Ismail Qemalit i ndau rolin e Mirabo-së "jo për hirë se ky mund ta bante atë kumonë, por një shenj satisfaksioni për poshtrimin që iu bë në Parlamentin e Turqisë (...)"⁴¹. Rol me rëndësi iu nda edhe Bajram Currit, të cilit "me qëllim që t'ia ruante sedrën prej malësori të ndershëm, ndonse i rritur si beg e xhandar i Turqisë, nuk ia përmendi lidhjet e tij me qarqet diplomatike të Serbisë"⁴², e të mos flasim për rolin e Idriz Seferit, i cili "Sërbisë i mbeti besnik deri në vdekje"⁴³.

Përkundër afiniteteve ndaj Hasan Prishtinës, nuk lihet pa cekur se burimet e kohës edhe këtë personalitet e rëndojnë shumë. Dhe ja kapaku i nonsenseve: "Para kufomave të masakruara, para masës së terrorizuar ishin tradhtarë dhe të shitur në Serbi, në Mal të Zi, në Bullgari dhe në Greqi - në Evropën e krishterë, të gjitha ato personalitete dhe luftëtarë që luftuan kundër robërisë turke nën flamurin edhe të Hasan Prishtinës..."⁴⁴.

Në këto shkrime, përveç terminologjisë rurale, bolshevike dhe të politikës së ditës, gjen vend edhe terminologjia që përkon plotësisht me atë të propagandës antishqiptare. Shqiptarët shiten, blihen, tradhtohen, tradhtojnë, gjë që nënkupton se ata ishin në një fazë të zhvillimit e cila përjashtonte mundësinë që të bëjnë çfardo

³⁹ *Po aty*, 20; Sipas këtij autori Serbia i shfrytëzonte patriotët shqiptarë "me krejt pak të holla".

⁴⁰ Tahir Abdyli, *Hasan Prishtina*, Prishtinë, 1990 127.

⁴¹ Tahir Abdyli, *Hasan...v. e cit.(Kosova,17)*, 46.

⁴² *Po aty*, 53.

⁴³ *Po aty*.

⁴⁴ *Po aty*, 82.

hapi të paramenduar e në dobi të veten. Si rrjedhim, lëvizjet e tyre ishin regresive, anticivilizuese, të porositura nga jashtë, të zhveshura nga dimensionit kombëtar etj. E krejt kjo në funksion të mohimit të aftësive shtetformuese të shqipëtarëve, e me qëllim të përjashtimit të tyre nga "trashëgimia turke". Me një fjalë, këto shkrime na dalin si bisht i propagandës së përmendur të filluar nga Turqia, të plotësuar e të vazhduar nga Sërbia, Mali i Zi, Greqia etj. me pikësynim: mosbesimin, çorientimin, demoralizimin dhe gjunjëzimin e popullit shqiptar, gjë që hapte shteg për robërimin, shfrytëzimin dhe asimilimin më të lehtë të tij.

Këto shkrime, shprehur me eufemizëm diletante në kuptimin më të keq të fjalës, e që janë pasqyrë e mjerimit shpirtëror e kulturor të autorëve të tyre si dhe e të gjithë atyre që u bëjnë jehonë (recensentëve, redaktorëve, redaksive, financuesve etj.), larg asaj që mund ta cënojnë Isë Boletinin- trimin, strategun, prijësin, patriotin, burrin, idhullin - shtyllën ndër më kryesoret mbi të cilën qëndron Uni ynë kombëtar.

Prof. Dr. Emine ARIFI - BAKALLI

DISSONANT WRITINGS ABOUT ISA BOLETINI

SUMMARY

In the recent ten years, several articles dealing directly or indirectly with Isa Boletini and his epoch, consequently dissonant not only in relation to the other historiographic and Albanian articles, but also internally in their essence. Otherwise stated, characteristic of these articles is their contradictory nature amounting to absurdness and the denigration of Isa Boletini, his collaborators and their epoch. Through analyzing these articles and writings it results that: allegedly 1912 uprising and insurrection, in addition to the others, have been under complete control of Serbia, since all its leaders had been sold out to Serbia, Montenegro, Bulgaria, Greece-the christian Europe; Isa Boletini was illiterate, "an illiterate, feudal- bourgeois-peasant, sold out, bought, betrayed personality", "a mercenary renegade", "an under miner of autonomy", "a liberator of sultan", "personal bodyguard", "requisite", "traitor", the Serbian army was

welcomed as liberational and friendly, even collaborating with it conquering Albania.

These conclusions failing to comply at all with truth have been arrived at through a selection of various sources, disregarding the first-hand sources of the Serbian provenance and others throwing light exactly on the relations between Isa Boletini and Serbia. Likewise, it has been possible through a negative selection of the data inclusive in the sources utilized, through the falsifications and distortions made, through the interpretations, the criterion being the goal rather than the historical truth. Therefore, despite Isa's commitment with respect to "preserving good neighborhood and co-existence" has been appreciated as the most noble-minded aspect "and most brilliant aspect incorporating invaluable pieces of advice for the Albanian younger generations", it is precisely on account of this dimension of his activity that the gravest charges against him have been sought for and identified. The authors under consideration, fail to examine Isa's motivation relevant to correct conduct towards the Serbian population and his efforts to reach a compromise with Serbia in terms of his humane disposition and noble-mindedness, as well as in terms of the potential political opportunity. Quite the opposite is the case. The view it through a completely vulgar and atavistic motivation, thinking that I sa was allegedly sold out, respectively bought by Serbia, consequently regarding the Serbs in terms of being the brethren of the former religious belief.

In addition to the rural, bolshevik-type and consumer policy terminology employed, even the terminology totally coinciding with the anti-Albanian propaganda terminology is reflected in those writings. The Albanians, according to them, are easily sold out, bought, betray, consequently implying an evolution stage ruling out the possibility for their awareness with respect to steps the Albanian take to their benefit. Therefore, their movements were of regressive and counter-civilizing disposition ordered from other governments, hence collusive, deprived of the national dimension, etc. The entire range of this propaganda contributes to denying the Albanians' state-forming capacities, with a view to excluding them from "the Turkish heritage". In brief, these writing turn out to be an appendix to the above-mentioned propaganda, initiated by Turkey, complemented and proceeded by Serbia, Montenegro, Greece. etc. The target has

been respectively, establishing the atmosphere of disbelief, lack of orientation, frustration and kowtowing of the Albanian people, consequently leading to their easier enslaving, exploitation and assimilation.

These writings, euphemistically attributable as extremely amateurish in essence, a reflection of spiritual and cultural calamity and impoverishment of their authors, as well as the individuals involved in the publicity made, respectively (reviewers, editors, editorial staff, financing bodies, etc.), are far from blemishing Isa Boletini, the brave man, the strategist, the leader, the patriot, the idol - the persons constituting one of the principal pillars upon which our national Ego is established.